

גדולה של גורן ויקב —

הרי שבשתי תרומות הכתוב מדבר, אחת תרומה גדולה [כדגן מן הגורן ...], ואחת תרומת מעשר [תרומתכם]. ולמדנו:

שאומד מדעתו כמה סאין יש, ונותן תרומה לפי אומדו, (15) ובמחשבה שאינו מפריש תרומה מיד, אלא נותן עינו ליטול תרומה בצד זה, ואוכל בצד אחר (16) — וכל זה נלמד מ"ונחשב", (17)

כשב שהתרומה גדולה ניטלת באומד,

אף תרומת מעשר ניטלת באומד (1) ט-א

נד ב ד"ה בשתי תרומות הכתוב מדבר: ומהאי קרא נפקא לן אתרוייהו, דניטלות במחשבה ובאומד, ד"ונחשב" אתרוייהו קאי. ולפי פירוש זה צריך ביאור: א. מה שיין ללמוד מן הכתוב שתרומה גדולה ניטלת באומד, והרי מן התורה אין לה שיעור. ב. למה אמר "כשם שתרומה גדולה ניטלת באומד ובמחשבה, כך תרומת מעשר", והרי אדרבה עיקר "ונחשב" בתרומת מעשר נאמר!?

ואולם רש"י בגיטין לא א — הובא בתוספות כאן ד"ה אף — פירש, באומד: אחד מחמשים שאמרו חכמים, מפריש באומד, [ד"הרי] אם טעה, אין כאן איסור, דמדאורייתא חטה אחת פוטרת הכרי, דלא נתנה בה תורה שיעור, אלא "ראשית דגנך". אף תרומת מעשר: אף על פי ששיעורה קצוב מן התורה "מעשר מן המעשר", [מכל מקום] ניטלת באומד. ובמחשבה: נותן עינו בצד זה לשם תרומה, ואוכל בצד זה ואף על פי שלא הפריש, ותרוייהו נפקי מ"ונחשב", והאי דיליף תרומת מעשר מתרומה גדולה, לענין אומד [בלבד] הוא דיליף, [כי לענין מחשבה, הרי בתרומת מעשר עצמה נאמר].

1. הקשו התוספות [ד"ה כשם]: האיך נוטל תרומת מעשר באומד, והרי נמצא שהוא מרבה במעשרות, שפירותיו מתוקנים, אך מעשרותיו מקולקלים [שהרי לא הפרש המעשר אלא על השיריים, ואם כן, היתרה היא טבל, ונמצאו טבל ומעשר מעורבין זה בזה, כמבואר בתוספתא

15. כתבו התוספות: מן התורה לא יתכן בה אומד, דחיטה אחת פוטרת את הכרי, ולא נתנה בה תורה שיעור ד"ראשית דגנך" כתיב, אלא משום דבתרומת מעשר שיין אומד, ששיעורה כתוב "מעשר מן המעשר", ובתרומה גדולה נמי תקנו חכמים שיעור, שיין בה אומד. אך ראה בהערות לקמן, שלפי שיטת רש"י בסוגייתנו תיקשי: מה שיין אומד בתרומה.

16. נתבאר על פי לשון רש"י מכתב יד, וכן הוא ברש"י מנחות נה א ד"ה במחשבה.

וכתבו התוספות בד"ה במחשבה: משמע שרצונו לומר, משום דכתיב "ונחשב" שרי לאכול בלא הפרשה, ושרי נמי בשתיקה, על ידי שנותן עינו בצד זה ואוכל בצד אחר, דכל זה נפקא מ"ונחשב".

והביאו התוספות בשם רש"י פירוש אחר: שמחשב ואומר "שני לוגין שאני עתיד להפריש", אף על פי שעתה אינו מפריש כלום, [והוא לפנינו בפירוש המיוחס לו].

ופירשו את כוונתו: ורצונו לומר, דדיבור צריך [ולא מהני מחשבה ממש], ו[רק] הא דשריא בלא הפרשה, קרי מחשבה. והתוספות חלקו על זה, וסוברים, דאפילו במחשבה ממש מועיל, ואין צריך דיבור.

17. נתבאר על פי רש"י, והפירוש המיוחס לו. וכוונתם, שהן דין אומד והן דין מחשבה, הן בתרומה גדולה והן בתרומת מעשר הכל נלמד מ"ונחשב". וכן הוא מפורש יותר ברש"י מנחות

ומחשבה, שהרי "ונחשב" ביחס לשתי התרומות נאמר. ומעשר דגן הרי קרייה רחמנא "תרומה", דכתיב [במדבר יח כד] גבי מעשר ראשון: "כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה נתתי ללוויים לנחלה", ומזה יש ללמוד, שאף מעשר דגן ניטל באומד ובמחשבה, והרי איתקש מעשר בהמה למעשר דגן במאמר הכתוב "עשר תעשר" שבשתי מעשרות הכתוב מדבר כדלעיל נג ב, ולמדנו:

מה מעשר דגן ניטל באומד ובמחשבה, אף

אמר רבא: עשירי קדוש מאליו, וכגון שהיה מונה את הבהמות ויצא התשיעי, והעשירי נשתייר בדיר, הרי הוא קדוש מאליו, ואף שלא אמר שיהיה קדוש ואפילו לא קראו "עשירי".⁽²⁾

שואלת הגמרא: מנא ליה לרבא הא [מנין למד כן]?

דדמאי פרק ח, ומובא בקדושין נא א! ומסקנתם, דרבי אלעזר בן גומל לית ליה "המרבה במעשרות מעשרותיו מקולקלים".

2. לשון רש"י מכתב יד הוא: והיינו מחשבה שאינו מונה עשירי, אלא מפריש כל מה שעולה בדעתו. ולפי זה משמע, שחכמים חולקים על אבא אלעזר בדין מחשבה, ולדעתם תרומת מעשר אינה ניטלת במחשבה, שהרי משום מחשבה אמרה הגמרא שרבי יוסי ברבי יהודה סובר כאבא אלעזר. וראה מה שכתבו התוספות על דברי רש"י בסוף ד"ה אף.

אבל התוספות מפרשים, שדברי אבא אלעזר הובאו משום דין אומד שבהם, ולא משום מחשבה, ראה דבריהם בד"ה כשם, [וראה גם בתוספות בד"ה אף, שצידדו לומר, דבמחשבה לא נחלקו חכמים], שהקשו: למה הצרכה הגמרא לומר שרבי יוסי ברבי יהודה סובר כאבא אלעזר בן גומל, והרי יש לומר בפשיטות, דמאחר שהוקש מעשר בהמה למעשר דגן, כשם שבמעשר דגן נוטל אחד מעשרה, אף מעשר בהמה נוטל אחד מעשרה בלא העברה תחת השבט!?

ותירצו: שהוצרך דינו של אבא אלעזר, משום שכשנוטל אחד מעשרה הרי אינם בהכרח שוין בגודלן, [שתהיה הבהמה אחת מעשר ממש], וכמו במכניס צאן לדיר, דמסתמא אז אין דרכם להיות שוים, הילכך צריך לאוקמא כאבא אלעזר דשרי מאומד, ולא חייש למרבה במעשרות [כמובא בהערה לעיל]. ואי לאו דאבא אלעזר, הוה אמינא: אף על גב דבמעביד לא חיישינן בשוין, ככי האי גוונא שנוטל אחד מעשר — דילפינן ממעשר דגן — בעינן שוין.

ובחזון איש [בכורות כז ח ד"ה ואמרו], כתב לבאר בדרך אחרת את הדמיון לאומד. ראה שם.

3. א. ראה בחזון איש בכורות כז ט, אם צריך לזה הסכמת הבעלים.

ב. כתב באור שמח בכורות ח ח: נראה פשוט בהא דעשירי מאליו הוא קדוש, דוקא דליכא רק אחד בדיר, כגון שלא הכניס רק עשרה טלאים בדיר, שמבורר על העשירי מי הוא, אבל אם נשתיירו הרבה בדיר, ואינו מבורר מי הוא העשירי, ואינו מתחס מאליו להנך תשעה, אין אומרים עשירי קדוש מאליו, אם לא שיעבור העשירי בפתחם אחריהם, ומבורר מי הוא

הכל נלמד מדרשות הפסוקים בסוגיא שם.
 ב. קרא לתשיעי עשירי, ולעשירי עשירי,
 ולאחד עשר עשירי, אין אחד עשר מקודש.
 זה הכלל: כל שלא נעקר שם עשירי ממנו
 [מן העשירי], אין אחד עשר מקודש.

**אלא שמה תאמר שמקורו של רבא הוא מהא
 דתניא:**

**קרא לתשיעי "עשירי", ויצא העשירי ולא
 דיבר, התשיעי נאכל במומו כיון שקרא
 עליו שם "עשירי", והעשירי מעשר. הרי
 למדנו, שהעשירי קדוש מאליו. (5)**

הרי אף כך אי אפשר לומר, כי —

**ודילמא שאני התם דאיברר ליה שהוא
 העשירי [נתברר שהוא העשירי], שהרי יצא
 באותו פתח שיצאו התשעה שלפניו, אבל
 אם נשתייר העשירי בדיר, או שיצא בפתח
 אחר, (6) עדיין לא שמענו.**

אילמא מהא דתניא בבבלייתא המובאת לעיל
 נח ב: **אין לי** שהעשירי קדוש **אלא** בכגון
שקרא שמו "עשירי", אבל אם לא קרא שמו
"עשירי", מנין שהוא קדוש?

**תלמוד לומר "העשירי יהיה קודש" מכל
 מקום.**

הרי אי אפשר לומר כך, כי —

**ודילמא "עשירי" הוא דלא קרייה, אבל
 "קודש" קרייה, שמה לא ריבתה הברייתא
 אלא בכגון שלא קרא אותו "עשירי", אך
 מכל מקום אמר עליו שיהיה קדוש. אבל
 באופן של רבא, שאף לא קראו "קודש",
 עדיין לא שמענו. (4)**

שנינו במשנה לקמן ס א:

א. קרא לתשיעי "עשירי", ולעשירי [קרא]
 "תשיעי", ולאחד עשר [קרא] "עשירי", [הרי]
 שלשתן מקודשים. התשיעי נאכל במומו,
 והעשירי מעשר, והאחד עשר קרב שלמים.

המבואר משמו בהערה 3, שאין עשירי קדוש
 מאליו אלא אם כן, מבורר מי הוא העשירי: ובוזה
 מיושב מה דמרבא הגמרא מקרא ד"יהיה קודש"
 אף אם לא קרא שמו עשירי, דהיינו, בכי האי
 גוונא שיש הרבה בדיר, צריך שיעבור, דיתברר
 מי הוא.

5. לכאורה יש לעיין: למה לא הובאה המשנה
 דלקמן ס א, דמבואר שם, שאפילו קרא לעשירי
 תשיעי הרי הוא מעשר! ? ויש לומר, שאם שתק
 — גרע, כי כשמנה את העשירי הרי הכניסו
 במנין אלא שטעה במספרו, אבל כששתק לא
 הכניסו במנין.

6. א. נתבאר על פי רש"י מכתב יד. ויש

העשירי. וראה גם בחזון איש בכורות כו ז
 סד"ה נ"ט א. וראה עוד בזה בהערות בהמשך
 הסוגיא. [ויש לעיין מדלקמן ס ב גבי יצאו שנים
 בעשירי, וכמבואר בהערות שם].

4. א. נתבאר לפי גירסת הספרים שלפנינו, שהיא
 גירסתו השניה של הפירוש המיוחס לרש"י,
 ופירושו. אבל בפירוש ראשון גרס: ודילמא
 עשירי לא קרייה רחמנא, ופירש: דילמא עשירי
 לא קרייה רחמנא דליהוי ליה דין מעשר
 להעלותו לירושלים ולהקריבו, אלא קדוש גרידא
 קרייה רחמנא דקדושה חלה עליו ואינו נאכל
 אלא במומו. ועל הפירוש השני כתב: "ולא מפי
 המורה". ורש"י בכתב יד סתם ולא פירש.

ב. כתב באור שמח, אחר שביאר את

פטורים, אף על גב שלבסוף מת העשירי ולא נתקדש.

דהאמר רבא: מנין הראוי פוטר. (7)

אלא מסיקה הגמרא, שמקורו של רבא הוא **מהא דתניא:**

קרא לתשיעי "עשירי", ונשתייר עשירי בדיר, הרי התשיעי נאכל במומו, והעשירי מעשר, הרי מבואר שהעשירי קדוש מאליו אף כשהוא עדיין בדיר.

ואגב שהובאה הברייתא, מקשינן עלה:

והתניא ברייתא אחרת ששנינו בה: קרא לתשיעי עשירי, ונשתייר עשירי בדיר, הרי התשיעי חולין, ולא כמבואר בברייתא הקודמת שהתשיעי נאכל במומו?!

תני תנא קמיה דרב ששת ליישב את הברייתות: הא מני — הברייתא שסוברת תשיעי חולין — **רבי שמעון בן יהודה היא!**

אי נמי, יש לומר שהברייתא עוסקת בכגון דאחוי עילויה [הראה באצבעו על העשירי].

אלא שמא תאמר שמקורו של רבא הוא **מהא דתניא:**

קרא לתשיעי "עשירי", ומת עשירי בדיר, הרי התשיעי נאכל במומו משום שקרא שמו "עשירי", וכולם פטורין מן המעשר —

והרי מאי טעמא כולם פטורים? וכי לא משום דקדש ליה עשירי מאליו קודם שמת, ונמצא שהפרש מעשר, הרי שעשירי קדוש מאליו.

הרי אף כך אי אפשר לומר, כי —

ודילמא הטעם שנפטרו כולם אינו משום שחל המעשר, אלא אף על גב שלא חל המעשר, ומשום דאיפטרו במנין הראוי —

כלומר, היות ובשעה שנמנו היו הם ראויים שיושלם המנין ויופרש העשירי, הרי הם

הגמרא לומר גם על מה שהוכיחה הגמרא לעיל מהברייתא ד"יהיה קודש".

7. א. ענין זה מתבאר בעמוד ב בגמרא ובהערות ביתר ביאור.

ב. כתב הרמב"ם [בכורות ח ז]: קרא לתשיעי עשירי, ונשאר העשירי בדיר: התשיעי יאכל במומו, וזה שנשאר בדיר מעשר, אף על פי שלא יצא ולא ביררו, שהעשירי מאליו יתקדש [והיינו כרבא]. מת העשירי בדיר: התשיעי יאכל במומו, וכל השמונה שיצאו ונמנו פטורין, אף על פי שלא נתקדש עשירי שלהן ליקרב, אלא מת קודם שיצא, שהמנין הראוי פוטר.

והקשה הלחם משנה: למה ליה הך טעמא [דמנין הראוי פוטר], הא קיימא לן דעשירי קדוש

להסתפק בכוונתו "שיצא בפתח אחר", כי אם כוונתו שיצא בפתח אחר באותה שעה שיצאו התשעה, לכאורה נראה שאין הוא קדוש, כי הרי אם יצאו חמשה בפתח זה וחמשה בפתח זה, אינם מצטרפים למעשר, כמבואר בעמוד ב', ואיך יהא העשירי קדוש. ואם כוונתו שיצא בפתח אחר לאחריהם, אם כן, נשתייר תחילה בדיר, וכבר נתקדש. ואפשר שכוונתו היא, "או אפילו שיצא בפתח אחר" לאחר שנשתייר בדיר, כי היה מקום לומר, הוכיח סופו על תחילתו שאין הוא משתייך לתשעה הקודמים, ומצינו כעין סברא זו בעמוד ב ברש"י מכתב יד בד"ה ודאי מנין הראוי. וראה עוד בהערה 7 בשם חייבת הקודש.

ב. בפשוטו נראה, שדחייה זו יכולה היתה

ומה אחד עשר שהוא עושה קדושה ליקרב, שהרי אם קראו עשירי לאחר שנעקר שם עשירי מן העשירי הרי הוא קרב שלמים, ומכל מקום אינו קדוש אלא אם כן, נעקר שם עשירי הימנו. תשיעי שאין עושה קדושה ליקרב אלא ליאכל במומו בלבד, אינו דין שאם נעקר שם עשירי הימנו – אין, אבל אי לא נעקר שם עשירי מן העשירי שלאחריו – לא קדוש התשיעי כלל אלא חולין הוא.

והיינו דשנינו בכרייתא השניה, שאם קרא לתשיעי עשירי, והעשירי לא עקר הימנו את שמו, אלא נשתייר בדיר, התשיעי הוא חולין.

והשיבו לו חכמים לרבי שמעון בן יהודה: (1)

דתניא על המשנה ששנינו לקמן ס א שהתשיעי נאכל במומו, כיון שקרא עליו שם עשירי, ומבואר בסיפא של המשנה, שאחד עשר אינו קדוש – ואף שקראו עשירי – אלא אם כן, נעקר מן העשירי שם עשירי, כי קראו תשיעי, ומזה משמע, שהתשיעי נאכל במומו כשקראו עשירי, אפילו אם קרא אחריו לעשירי עשירי, שלא נעקר שם עשירי מן העשירי. ועל פרט זה חלק רבי שמעון בן יהודה:

רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון:

אף התשיעי – כמו האחד עשר – אינו קדוש אלא אם כן, נעקר שם עשירי הימנו [מן העשירי שלאחריו]. והדין נותן לומר כן, שהרי:

מאליו. ולא הצרכו בגמרא להך טעמא, אלא לדחות דברי רבא דאמר עשירי קדוש מאליו, אבל אנן דקיימא לן כרבא, לא צריכינן לטעמא דמנין הראוי?

ובאור שמח הנזכר בהערה 3, כתב, שלפי דבריו – שלא נתקדש עשירי מאליו, אלא בכגון שלא נשתייר בדיר אלא אחד – מיושב, כי צריך הרמב"ם לטעם זה, אם נשתיירו הרבה בדיר.

ולפי דבריו נראה, דכוונת הרמב"ם במה שכתב "אף על פי שלא נתקדש עשירי שלהן ליקרב אלא מת קודם שיצא" – שהוא צריך ביאור. וראה ראשית בכורים כאן – היינו, דמאחר שלא יצא ויש הרבה בדיר, אם כן, לא נתקדש העשירי, שהרי לא יצא שיוברר מי הוא העשירי, ולכן נפטרו רק משום מנין הראוי. [ומיהו פירושו דחוק לכאורה, שהרי ברישא כתב הרמב"ם שהעשירי נתקדש, ואין במשמעות

הרמב"ם דמייירי בשני אופנים].

ובספר חיבת הקודש [הובא באהל משה על רש"י בעמוד ב], כתב בדעת הרמב"ם, דלמסקנא שנלמד דינו של רבא מהברייתא דנשתייר עשירי בדיר, כיון דלא למדה רק מזה, יש לומר דדוקא בעשירי חי רק שנשתייר בדיר אז הוא קדוש, אבל במת או יצא בפתח אחר, דאיגלאי מילתא למפרע שאינו עשירי, אז לא אמרינן מעצמו קדוש, ולא נפטרו הראשונים רק במנין הראוי. [וראה ראה לזה בהערות בעמוד ב].

1. נתבאר על פי רש"י מכתב יד, שכתב: וקא מהדר להו רבנן; והיינו שכל זה מדברי הברייתא. אבל בפירוש המיוחס לרש"י פירש: מהדר הש"ס; והרש"ש דייק כפירוש זה מלשון הגמרא בסוף הדברים "תו לא מידי", שהוא לשון לשון הש"ס ולא לשון ברייתא.